

СТАНДАРТИЗАЦІЯ, СЕРТИФІКАЦІЯ, ЯКІСТЬ

Науково-технічний журнал

№ 1 (92) 2015

Засновники:

Міністерство економічного розвитку
і торгівлі України
Державне підприємство
«Український науково-дослідний
і навчальний центр
проблем стандартизації,
сертифікації та якості»

Рік заснування — 1998

Журнал зареєстровано
у Державному комітеті телебачення
і радіомовлення України 31.03.2014
Свідоцтво № 20642-10462 ПР серія КВ

Журнал зареєстровано
у Вищій атестаційній комісії
України Постановою президії ВАК
від 10.02.2010 №1-05/1

Передплатний індекс: 22567

Заступник головного редактора

Воротинцев Ю. Ю.,
директор ХФ ДП «УкрНДНЦ»

Відповідальний редактор

Грищенко Ф. В., к. військ. н., с.н.с.

Редакційна колегія:

Андрощук В. В.
Байцар Р. І., д. т. н., проф.
Бандирська О. В., к. т. н., доц.
Богом'я В. І., д. т. н., с. н. с.
Віткін Л. М., д. т. н., проф.
Гінзбург М. Д., д. т. н., проф.
Захаров І. П., д. т. н., проф.
Зенкін А. С., д. т. н., проф.
Королько С. А.
Мачульський О. М.
Машков О. А., д. т. н., проф.
Нагорна О. О., к. е. н., проф.
Павлов С. В.
Руженцев І. В., д. т. н., проф.
Тріщ Р. М., д. т. н., проф.
Яненко О. П., д. т. н., проф.

ТЕХНІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Щодо реформування системи технічного регулювання
відповідно до вимог законодавства ЄС та торгівлі України.3

СТАНДАРТИЗАЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА

Гінзбург М. Д., Коваленко С. Є.

Пропозиції щодо однозначності викладання положень
нормативних документів засобами української мови.6

Гінзбург М. Д.

Яка відмінність між поняттями *орган* та *організація*
у сфері стандартизації?.....18

Тіхенко В. М., Меженков К. В., Антоненко Т. С.

Вимоги директиви 2014/34/EU
та перспективи її впровадження в Україні.19

НОВИНИ ISO

Нові настанови ISO охоплюють викиди CO₂.24

РЕКЛАМА

Головний фонд нормативних документів ДП «УкрНДНЦ».25

СЕРТИФІКАЦІЯ

Слива Ю. В.

Сертифікація сільськогосподарських виробництв України
відповідно до вимог GLOBALGAP26

НОВИНИ ISO

Новий стандарт ISO на управління відповідністю.29

РЕКЛАМА

ДП «УкрНДНЦ» оголошує конкурсний прийом
до аспірантури на 2015/2016 навчальний рік.30

ДП «Херсонстандартметрологія».31

ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ

Подойніцин В. М.

Якість бронезилетів вітчизняного виробництва.32

НОВИНИ SEN

SEN публікує стандарт на послуги естетичної хірургії.33

ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ

Намаконов Б. В.

Экологическое качество технических изделий.34

Редакційна група:

Винокуров Л. І.,
Войцеховська Г. Р.,
Дорошин О. Т.,
Курський Ю. С.,
Сіліч С. О.

Дизайн і комп'ютерна верстка

Мамчич Ю. Ю.,
Обушна І. В.

Відомості про авторів є актуальними на момент надходження матеріалів до редакції

Журнал рекомендовано до друку
Вченою радою ДП «УкрНДНЦ»
(протокол засідання № 1 від 12.03.15)

Піписано до друку 20.03.2015.
Формат 60×84/8.
Друк офсетний.
Папір крейдований.
Ум. друк. арк. 8,47.
Обл.-вид. арк. 7,53.
Замовлення № 7.

Редакторсько-інформаційна група:

61002, м. Харків,
вул. Миросицька, 40, к. 3.
Тел./факс: (057) 752-00-89
E-mail: ssya@metrology.kharkov.ua

НОВИНИ ISO

Гарантії безпеки даних.....37

ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ

Кучук-Яценко С. І., Зяхор І. В., Завертанний М. С.
Контроль якості з'єднань, виконаних зварюванням тиском з використанням наноматеріалів.....38

РЕКЛАМА

ДП «Дніпростандартметрологія»..... 42

ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ

Богом'я В. І., Коваль О. О., Стадник О. І.
Аналіз особливостей організації системи відновлення суднових комплексів в сучасних умовах..... 44

НОВИНИ ISO

Майбутній стандарт ISO допоможе в боротьбі з корупцією.....48

РЕКЛАМА

II Міжнародна науково-практична конференція управління якістю в освіті та промисловості: досвід, проблеми та перспективи..... 49

ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ

Миросова А. В.
Не соромтеся цікавитися, чи повірені у продавця ваги.....50

НОВИНИ ISO

Безпека та стабільність гірничодобувної промисловості зі стандартами ISO.....51

РЕКЛАМА

16-й міжнародний комплексний проект «Сузір'я якості—2015»... 52

МЕТРОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Куценко В. П., Яненко О. П., Шевченко К. Л.
Похибки перетворення низькоінтенсивних шумових сигналів в каналі проміжної частоти модуляційного НВЧ-радіометра.....53

Коцюба А. М., Коцюба Л. Г.
Обов'язковість оцінювання невизначеності вимірювання під час калібрування засобів вимірювальної техніки..... 58

СЕМІНАРИ, КОНФЕРЕНЦІЇ, З'ЇЗДИ

Цициліано О. Д., Дерев'янку В. О.
Інноваційний підхід до визначення цінності залишків деревини... 60

НОВІ ВИДАННЯ

Цікава інформація щодо корисних видань..... 64

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

План набору слухачів Інституту підготовки фахівців у сфері управління якістю, стандартизації, оцінки відповідності та метрології на квітень—грудень 2015 року.....65

План набору слухачів ХФ ДП «УкрНДНЦ» на квітень—грудень 2015 року.....70

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ОДНОЗНАЧНОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПОЛОЖЕНЬ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

М. Д. Гінзбург, доктор технічних наук, начальник відділу,
С. Є. Коваленко, провідний інженер (2002—2010),
Інститут транспорту газу, м. Харків

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ОБ ОДНОЗНАЧНОСТИ ИЗЛОЖЕНИЯ ПОЛОЖЕНИЙ НОРМАТИВНЫХ ДОКУМЕНТОВ СРЕДСТВАМИ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

М. Д. Гинзбург, доктор технических наук, начальник отдела,
С. Е. Коваленко, ведущий инженер (2002—2010),
Институт транспорта газа, г. Харьков

PROPOSALS FOR THE UNAMBIGUOUSNESS DRAFTING OF THE NORMATIVE DOCUMENTS PROVISIONS BY MEANS OF UKRAINIAN LANGUAGE

M. D. Ginzburg, Doctor of Technical Sciences, Department Head,
S. E. Kovalenko, Lead Engineer (2002—2010),
Gas Transportation R&D Institute, Kharkiv

М. Д. Гінзбург

С. Є. Коваленко

У статті, ґрунтуючись на підході, викладеному в додатку Н міжнародної директиви ISO/IEC Directives, Part 2:2011 [1], запропоновано уніфіковані мовні форми для викладання різних видів положень українських нормативних документів. Пропозиції зокрема охоплюють усі різновиди положень, наведені в міжнародних настанові ISO/IEC Guide 2:2004 [2] та директиві [1], а також положення, потрібні для викладання технічних регламентів та інших нормативно-правових актів з питань технічного регулювання.

Ключові слова: нормативний документ, положення, модальність, вислів, розповідне речення, спонукальне речення, інфінітивне речення.

В статье, основываясь на подходе, изложенном в приложении Н международной директивы ISO/IEC Directives, Part 2:2011 [1], предложены унифицированные языковые формы для изложения различных видов положений украинских нормативных документов. Предложения в частности охватывают все разновидности положений, приведенные в международном руководстве ISO/IEC Guide 2:2004 [2] и директиве [1], а также положения, необходимые для изложения технических регламентов и других нормативно-правовых актов по вопросам технического регулирования.

Ключевые слова: нормативный документ, положение, модальность, высказывание, повествовательное предложение, побудительное предложение, инфинитивное предложение.

The article is based on the approach set out in Annex H of the International Directive ISO/IEC Directives, Part 2:2011 [1] and proposes unified linguistic forms to draft different provision's types of Ukrainian normative documents. Proposals particular cover all types of provisions, which are in the International Guide ISO/IEC Guide 2:2004 [2] and the Directive [1], and also provisions, which are necessary for drafting technical regulations and other legal acts on technical regulating.

Keywords: normative document, provision, modality, expression, declarative sentence, hortatory sentence, infinitive sentence.

Нормативний документ (НД) — це документ, що встановлює правила, загальні принципи чи характеристики різного виду діяльності або її результатів [3, п. 5.1]. Аби користувач НД добре розумів, як його застосовувати в конкретній ситуації, текст НД «повинен бути стислий, точний, недвозначний та логічно послідовний» [4, п. 5.1.1]. Так із самої форми положень користувач має легко і чітко відрізнити нормативне положення від рекомендаційного чи інформаційного, серед нормативних положень розрізнити зобов'язальні, заборонні та дозвольні, а також вирізнити положення (насамперед вимоги), які надають користувачеві можливість певного вибору. Досягти цього можна лише завдяки чіткій структурі та формалізації їх викладу, зокрема сформулювавши певні правила вживання відповідних мовних форм. Актуальність цього питання, особливо за потреби згармонізувати українську систему НД з європейською, підтверджує і міжнародна практика. Так, у міжнародній директиві [1, п. 6.6.1.2] прямо наголошено на важливості правильно вживати дієслівних форм (зокрема **модальних допоміжних дієслів**) залежно від виду положення НД, а в її обов'язковому додатку Н застандартизовано певні англійські дієслівні форми, яких треба вживати, щоб подавати такі види положень НД, як *requirement* (укр. вимоги), *recommendation* (укр. рекомендація), *permission* (укр. дозвіл), *possibility and capability* (укр. змога і здатність). З огляду на багатозначність модальних дієслів у загальноживаній англійській мові, у додатку Н чітко сформульовано певні обмеження, що дають змогу усунути цю багатозначність.

Розробники чинної версії національного стандарту ДСТУ 1.5 [4] намагалися у п. 5.1.9 сформулювати певні правила викладання положень НД, проте вони виділили лише два різновиди положень — *обов'язкові вимоги* та *інші положення*, що суперечить чинній класифікації положень НД, застандартизованій у розділі 9 ДСТУ 1.1:2001 [3]. Окрім того, варто ще зауважити таке:

- сам термін *обов'язкові вимоги* є хибним, бо згідно з [1, п. 3.3.1; 3, п. 9.5] вимога — це «положення, що виражає критерії, яких потрібно дотримувати в разі заяви про відповідність певному документу», тобто є зобов'язальним положенням;
- до *обов'язкових вимог* у [4, п. 5.1.9] віднесено і положення з модальними словами *заборонено*, *дозволено тільки*, що утворюють заборонні та дозвольні положення відповідно, які не є вимогами;
- не сформульовано, як треба подавати інструктивні положення;
- не зрозуміло, що означають положення, тексти яких містять модальне слово *можна*, — дозвіл чи твердження про змогу і здатність.

З викладеного вище випливає, що на сьогодні в системі національної стандартизації не встановлено чітких мовних правил подавання різних видів по-

ложень НД, які б давали змогу саме з форми викладу однозначно визначити вид кожного положення.

Мета статті — запропонувати уніфіковані мовні форми для викладання різних видів положень українських НД з огляду на притаманний їм зміст.

Підґрунтям і відправною точкою для розроблення таких правил стала наукова класифікація положень НД, яка охоплює всі їхні різновиди, наведені в міжнародній настанові ISO/IEC Guide 2:2004 [2], міжнародній директиві ISO/IEC Directives, Part 2:2011 [1], у чинних основоположних національних стандартах, а також положення технічних регламентів та інших нормативно-правових актів з питань технічного регулювання. Детально цю класифікацію подано й проаналізовано в наших попередніх статтях [5; 6], у яких зокрема показано, що:

- 1) положення НД — це вислів¹ (*англ.* expression, *рос.* высказывание), який існує в мові як єдність змісту й мовної форми (зміст, викладений за допомогою певної мовної форми²);
- 2) класифікація положень НД відповідає класифікації висловів з погляду модальності, зважаючи тим самим як на зміст, так і на форму його подавання, а критерієм класифікування є їхня модальність, тобто оцінка вислову з того чи того погляду [10, с. 315; 11, с. 110; 12, с. 209];
- 3) саме категорія модальності є тією інтегральною ознакою, що дає змогу чітко розрізнити види положень НД, отже і правила викладання кожного виду положень мають так само ґрунтуватися на цьому критерії.

Модальність (*англ.* modality, *рос.* модальность, від *лат.* modus — міра, спосіб) можна вважати верхньою діалектичного поєднання мислення та мовлення. З огляду на це її вивчають філософія, логіка і мовознавство.

Найзагальніше поняття модальності визначає філософія. У сучасній філософії під **модальністю** розуміють характеристику особливостей існування певного предмета або явища, протікання процесу (**онтологічна**³ або **фізична модальність**), а також спосіб будувати чи розуміти вислів про предмет, явище або процес (**гносеологічна**⁴ **модальність**) [8, с. 381; 13, ▶

¹**Вислів** (*англ.* expression, *рос.* высказывание) — результат процесу висловлювання, який поєднує закінчену думку як зміст та певну мовну конструкцію як форму. Мовною формою вислову може бути як одне речення, так і в окремих випадках сукупність двох або більше граматично самостійних речень, пов'язаних між собою спільним змістом та будовою. Цю сукупність називають **синтаксичною** або **надфразовою єдністю** [7, с. 628] (*англ.* syntactic entity, *рос.* синтаксическое единство).

²Той самий зміст, викладений різними мовними формами, є різними висловами.

³**Онтологічний** (від *гр.* ontos — суще + logos — учення) — стосовний до буття чи розділу філософії, що вивчає буття, його основи, принципи, структуру і закономірності [8, с. 458; 9, с. 844].

⁴**Гносеологічний** (від *гр.* gnosis — пізнання + logos — учення) — стосовний до пізнання чи розділу філософії, що вивчає сутність пізнання і критерії його достовірності та істинності [8, с. 678; 9, с. 248].

т. 16, с. 390]. Як відомо [14], філософські та загальнонаукові (рос. общенаучный) категорії конкретизуються, прив'язуючись до предмета досліджування окремих наукових дисциплін, і стають спеціальнонауковими (рос. частнонаучный) категоріями. Зокрема, філософська категорія модальності стала категорією логіки, що детально розглянуто в [6]. Також вона трансформувалась у сукупність спеціальних лінгвістичних категорій різних мовних рівнів, спільним для яких є оцінювання висловів з певного погляду. Мовознавці терміном модальність позначають широке коло мовних явищ семантичного, граматичного (морфологічного, синтаксичного) і лексичного рівнів. Щоб уникнути плутанини, позначатимемо лінгвістичні категорії модальності різних рівнів відповідними термінами: *семантична модальність, синтаксична модальність, лексична модальність* тощо (рис. 1).

Насамперед розглянемо модальність як семантичну категорію. **Семантична модальність** (англ. semantic modality, рос. семантическая модальность) відбиває два різновиди відношень [15, с. 367]:

- 1) змісту вислову до позамовної дійсності;
- 2) мовця до змісту вислову, тобто суб'єктивну оцінку вислову мовцем.

Перше відношення певним чином збігається з розглянутою вище онтологічною модальністю, а друге — з гносеологічною, що підтверджує тісний зв'язок семантичних категорій з філософськими категоріями і спеціальнонауковими категоріями інших наук, насамперед логіки⁵. Проте між ними є дві суттєві відмінності.

По-перше, філософські й логічні категорії та поняття безпосередньо відбивають фрагмент позамовної дійсності (*ситуацію*), а семантичні — не *ситуацію* як таку, а думку мовця про неї, тобто стан справ (рос. положение дел [17, с. 4], англ. state of affairs). Отже, семантична модальність відбиває не об'єктивне відношення змісту вислову до позамовної дійсності, а це відношення з погляду мовця.

По-друге, семантичні категорії, на відміну від філософських та інших спеціальнонаукових категорій, стосуються насамперед мовної форми вислову, яка певним чином відбиває його зміст. Тому семантичні категорії обов'язково мають реалізацію у будь-якій мові, проте кожна мова використовує власні граматичні та лексичні засоби їхньої реалізації. Як зазначав Віктор Виноградов: «семантична категорія модальності у мовах різних систем має змішаний лексико-граматичний характер. У мовах європейської системи вона охоплює всю тканину мовлення» [18, с. 57].

⁵Як писав акад. Іван Мещанінов, «поняттєві категорії (сучасною термінологією — семантичні категорії — М. Г., С. К.), про які йдеться, виявляються, за таких умов, також і категоріями свідомості, у тій чи тій формі вираженими у мові. У той самий час вони є і мовними категоріями, оскільки виявляються саме у мові» [16, с. 197—198].

Як відомо [7, с. 274], мова відбиває матеріальний світ двома способами: лексично (через лексичні значення певних слів і словосполук) та граматично (через морфологічні та синтаксичні значення). Граматичний спосіб набагато абстрактніший і загальніший порівняно з лексичним. Лексика називає предмети, явища, процеси й ознаки індивідуально, розчленовано. Тобто, вона членує матеріальний світ на більші чи менші окремі частини й дає їм назви. Граматика ж виражає найзагальніше, властиве всім або великим групам предметів, явищ, процесів й ознак.

Основною мовною формою вислову є **речення** (англ. sentence, рос. предложение), під яким розуміють основну граматично оформлену, інтонаційно завершену, комунікативну мовну одиницю, яка формує і виражає відносно самостійну думку, що відображає фрагмент позамовної дійсності й показує різні відношення повідомлюваного змісту до буття [19, с. 291].

Отже, з погляду реалізації можна виділити модальність як синтаксичну категорію речення — **синтаксичну модальність** (англ. syntactical modality, рос. синтаксическая модальность) і **лексичну модальність** (англ. lexical modality, рос. лексическая модальность), що її передають виключно лексичними засобами, уживання яких не впливає на формально-синтаксичну структуру речення. Взаємозв'язок семантичної модальності з цими двома видами лінгвістичних модальностей та засоби, що їх реалізують, наведено на рис. 1.

Синтаксичну модальність, своєю чергою, поділяють на об'єктивну (первинну) і суб'єктивну (вторинну) [15, с. 367; 20, с. 135].

Об'єктивна модальність — це доконечна граматична ознака будь-якого речення, яка виражає відношення вислову до позамовної дійсності у плані реальності, ірреальності й потенційності⁶. За основний засіб оформлювання об'єктивної модальності править дієслівна категорія способу. Об'єктивна модальність будується на протиставленні форм дійсного та інших способів. Дійсний спосіб вказує на те, що зміст вислову відповідає, відповідав чи відповідатиме позамовній дійсності, тобто описані предмети, явища, процеси, ознаки існують (відбуваються) у одному з чотирьох часових планів — теперішньому, минулому, давньому або майбутньому. Наказовий та умовний способи відбивають значення потенційності і тому не пов'язані з часовою конкретизацією [15, с. 367].

⁶**Реальність** (англ. reality, рос. реальность, від *пізнюлат.* realis — речовий, дійсний) — те, що існує насправді, тобто весь матеріальний світ з усіма його ідеальними продуктами. Критерієм реальності предметів, явищ, процесів й ознак є суспільна практика [8, с. 572]. **Ірреальність** (англ. irreality, рос. ирреальность, від *пізнюлат.* irrealis — нематеріальний, нереальний) — те, що не існує насправді [8, с. 221]. До ірреального належить як те, що не існує, але принципово може існувати, так і те, існування чого суперечить законам природи. **Потенційність** (англ. metaphysical possibility, рос. возможность существования, потенциальность) — це стан предмета, явища, процесу, що на цей момент не існує, але може виникнути та існувати за певних умов, стати дійсністю [8, с. 87].

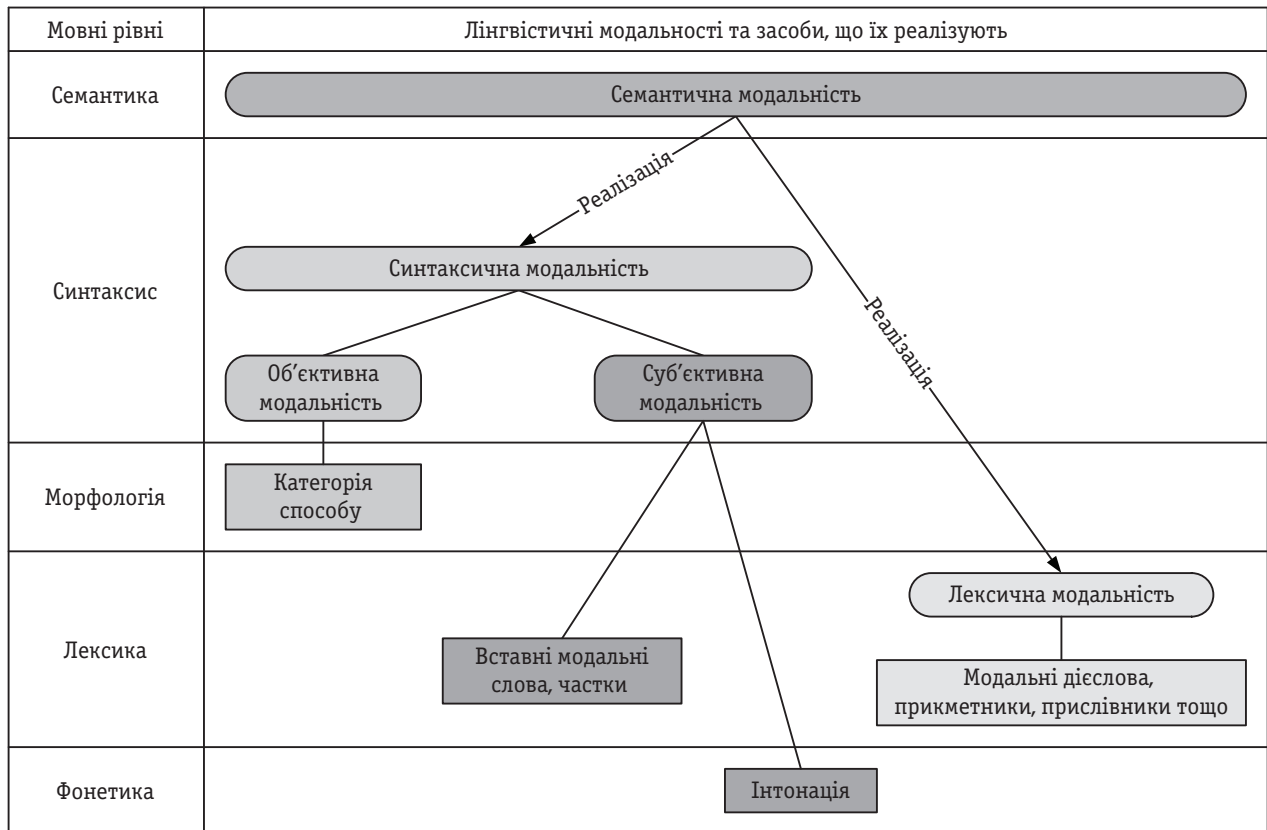

Рис. 1. Класифікація лінгвістичних модальностей і засобів, що їх реалізують

На противагу об'єктивній, **суб'єктивна модальність** не становить обов'язкового елемента кожного вислову, а може нашаровуватися на об'єктивну модальність, підтверджуючи чи змінюючи її. Суб'єктивну модальність передають вставними модальними словами⁷, частками, інтонацією, порядком слів тощо [15, с. 367; 21, с. 462]. Хоча суб'єктивна модальність реалізується лексичними засобами, їхнє вживання змінює формально-синтаксичну організацію речення, тобто її структурну схему⁸. Отже, поділ синтаксичної модальності на об'єктивну і суб'єктивну відбувається

⁷**Вставні модальні слова** (англ. modal words, рос. модальные слова) — лексико-граматичний розряд слів, що об'єднує незмінні слова і словосполучення, які виражають суб'єктивно-об'єктивні відношення людини до явищ позамовної дійсності та їхніх зв'язків, оцінюючи ці явища і зв'язки з погляду їхньої ймовірності, можливості, доконечності тощо. Вставні модальні слова не виконують номінативної функції, бо втратили своє конкретне лексичне значення, не виступають у реченні в ролі його членів. Модальні слова виражають вторинну модальність вислову або окремих його частин. Синтаксичною функцією модальних слів є функція вставного слова з модальним значенням: *Мабуть, Тихін вернувся з хуторів. Може, новина яка є; а може, листа приніс* (А. Головка), а також модального слова-речення: — *А ви знаєте, що таке справжні ласощі? — Звичайно.* (П. Загребельний) За своїм значенням модальні слова поділяють на дві групи: а) слова, що передають модальну оцінку вислову з погляду його реальності, вірогідності, прямого ствердження: *безумовно, безперечно, дійсно, звичайно, зрозуміло, правда, розуміється, справді, факт* тощо; б) слова, що передають значення можливості, впевненості, невпевненості, ймовірності, припущення: *видно, здається, можливо, може, мабуть, певно, напевно* тощо [20, с. 134].

⁸**Структурна схема речення** — це синтаксичний зразок, що має свою формальну організацію, за яким можна побудувати речення [22, с. 50].

за критерієм використання/не використання морфологічної категорії способу.

Лексична модальність також не становить обов'язкового елемента кожного вислову, а може нашаровуватися на синтаксичну модальність, підтверджуючи чи змінюючи її. Вона використовує інші порівняно із суб'єктивною модальністю лексичні засоби — модальні дієслова⁹, прикметники, прислівники та іменники, уживані в значенні прислівників¹⁰. Проте зазначені засоби не змінюють структурну схему речення, а лише модифікують значення присудка двоскладного речення або головного члена односкладного.

⁹**Модальні дієслова** (англ. modal verbs, рос. модальные глаголы) — лексико-граматичний розряд дієслів, лексичне значення яких передає відношення до змісту вислову, оцінку його мовцем. Модальні дієслова вказують на можливість і намір, повинність, бажання: *могти, уміти, мусити, сміти, бажати, хотіти, прагнути, намагатися, старатися, намірятися, вагатися* тощо [20, с. 134].

¹⁰Такі модальні прислівники та іменники називають предикативами. **Предикативи** (англ. predicative, рос. предикатив, від лат. praedicativus — стверджувальний, категоричний) — лексико-граматичний розряд слів, які позначають стан людини, природи (*спекотно, сумно* тощо), мають модальне значення доконечності, можливості тощо (*треба, можна*), не відмінюються й не дієвідмінюються та самостійно або разом з інфінітивом виконують роль головного члена в безособовому реченні. До предикативів зараховують прислівники (*варто, близько* тощо), іменники, що втратили зв'язок з парадигмою словозміни й тепер уживані в значенні прислівників (*слід, шкода, жаль, лихо, пора, сором* тощо). У деяких граматиках предикативи розглядають як окрему частину мови [20, с. 212; 23, с. 328]. З огляду на семантику предикативів, виконуваних ними в реченні синтаксичну функцію та властиві їм морфологічні категорії сучасне українське мовознавство вважає їх специфічною групою аналітичних дієслів.

Таблиця 1. Різновиди семантичної модальності та їхня синтаксична реалізація в загальноживаній мові

Вид модальності	Опис	Синтаксичні засоби реалізації
Розповідність	Нейтральний тип, який передає те, що загальний зміст вислову стосовно конкретних предметів, явищ, процесів та ознак позамовної дійсності сприймається реальним, не ускладненим будь-якими умовами щодо їхньої можливості або неможливості	Присудок (головний член) — дієслово в дійсному способі або форма на -но , -то
Спонукальність	Передає прагнення мовця домогтися від адресата вислову такої дії, щоб забезпечити відповідність змісту вислову позамовній дійсності, тобто щоб потенційно можливе стало реальним	1) Головний член — дієслово в наказовому способі (основний засіб); 2) головний член — інфінітив; 3) головний член — дієслово в дійсному способі з частками <i>хай</i> , <i>нехай</i> ; 4) головний член — дієслово в умовному способі
Умовність	Передає вказівку на те, що відсутня в момент мовлення відповідність основного змісту вислову позамовній дійсності могла б мати місце за певної умови, конкретно визначеної чи не визначеної у змісті самого вислову	Складнопідрядне речення з підрядною частиною умови та з присудком (головним членом), найчастіше вираженим дієсловом в умовному способі

Через це їх називають **модальними модифікаторами** [24; 25, с. 290].

Отже, поділ модальності (рис. 1) на синтаксичну (об'єктивну і суб'єктивну), з одного боку, і лексичну, з другого боку, відбувається за критерієм граматична / лексична реалізація семантичної модальності¹¹.

Загальноживана мова має широкий спектр засобів передавання модальності. Провідний український мовознавець Олександр Мельничук (1921—1997) [27, с. 64—89; 28, с. 17—21] виділив сім різновидів семантичної модальності, які різняться синтаксичними засобами реалізації. Кожному виду модальності відповідає свій різновид речення: розповідне, спонукальне, питальне, бажальне, умовне, гіпотетичне і переповідне¹². На відміну від речень інших модальних різновидів кожне умовне речення може одночасно бути або розповідним, або питальним, або спонукальним, але ніколи не може бути бажальним [27, с. 65], тобто умовна модальність може накладатися на певні інші різновиди модальності. Запропонований підхід вважають класичним у сучасному українському мовознавстві [22, с. 47—48; 29, с. 446—453].

Мові НД з усього цього різноманіття притаманні лише три різновиди семантичної модальності: розповідність, спонукальність та умовність. Характеристику цих модальностей та основних синтаксичних засо-

бів їх реалізації в загальноживаній мові наведено в табл. 1.

Відповідно до зазначених різновидів семантичної модальності у НД використовують лише два семантичні типи речень: розповідні¹³ та спонукальні¹⁴, а також засоби формулювання умов.

Розгляньмо детальніше засоби реалізації семантичної модальності для кожного виду положень НД.

На відміну від англомовних НД, де інструктивні положення (інструкції) подають саме дієсловами в наказовому способі (*instructions are expressed in the imperative mood* [2, п. 9.1, примітка]), в українських НД такий спосіб висловлювання не застосовують. Як зазначає Світлана Єрмоленко, «у жанрі інструкцій переважають інфінітивні дієслівні форми» [30, с. 316]. Окрім того, в українських НД суб'єктивну спонукальну модальність не передають дієсловами в дійсному способі з частками *хай*, *нехай* та дієсловами в умовному способі. Отже, з чотирьох поданих у табл. 1 синтаксичних засобів реалізації спонукальної модальності для формулювання інструктивних положень в українських НД використовують лише речення, які з погляду семантики є спонукальними, а з погляду структурної схеми — інфінітивними¹⁵ (табл. 2). Такий

¹³**Розповідне речення** (*англ.* declarative sentence, narrative sentence, *рос.* повествовательное предложение, изъяснительное предложение) — речення, яке містить повідомлення і опис певних явищ і фактів позамовної дійсності [22, с. 62].

¹⁴**Спонукальне речення** (*англ.* hortatory sentence, *рос.* побудительное предложение, императивное предложение, повелительное предложение) — речення, яке передає різні форми волевиявлення, від прохання чи застереження до категоричного наказу [9, с. 1374].

¹⁵**Інфінітивне речення** (*англ.* infinitive sentence, infinitival sentence, *рос.* инфинитивное предложение) — односкладне речення, головний член якого поданий інфінітивом, не залежним від будь-якого іншого слова в реченні (синтаксично незалежний інфінітив) [22, с. 128; 31, с. 184].

¹¹Аналогічний підхід прийнятий також у Академічній російській граматиці [26, с. § 2190], у якій виділено ці три різновиди модальності, хоча й не використано термінів **синтаксична і лексична модальність**, в останньому випадку йдеться про лексичні значення російських дієслів, коротких прикметників і предикативів, а також ужито таких російських термінів, як **модальні дієслова** (*рос.* модальные глаголы) і **модальні предикативи** (*рос.* модальные предикативы).

¹² Зауважимо, що ці поняття відбивають семантику (зміст) речення, а не їхні структурні схеми.

Таблиця 2. Взаємозв'язок положень НД з логічними та лінгвістичними модальностями

Різновид положень	Нормативне положення				Рекомендацій-не положення	Інформаційне положення	
	Інструктивне положення	Вичерпне положення	Вимога	Заборонне положення		Твердження про змогу і здатність	Констатувальне твердження
Різновид вислову	Нормативний вислів				Рекомендацій-ний вислів	Описовий вислів	
	Зобов'язальний вислів		Заборонний вислів			Вислів можливості	Констатувальний вислів
Різновид логічної модальності	Абсолютні (деонтичні) модальності				Порівняльні (аксіологічні) модальності	Фізичні та каузальні модальності	
Різновид семантичної модальності	Спонукальна модальність					Розповідна модальність	
Семантичний різновид речення	Спонукальне речення					Розповідне речення	
Різновид присудка (головного члена)	Інфінітив доконаного виду	Дієслово недоконаного виду в дійсному способі й у теперішньому часу	Модальний модифікатор (модальне дієслово чи модальний прикметник або прислівник тощо) з інфінітивом		Дієслово в дійсному способі або форма на -но, -то		
Формально-синтаксичний тип речення	Інфінітивні речення	Двоскладне чи одно-складне (неозначено-особове) речення	Двоскладне чи односкладне (безособове) речення				

синтаксичний спосіб подавання спонукальної модальності інфінітивними реченнями для слов'янських мов є традиційним¹⁶, а для українських НД — єдино можливим.

У всіх інших нормативних та рекомендаційних положеннях НД спонукальну модальність передають лексично (рис. 1) — реченнями з присудком (головним членом), що складається з модального модифікатора (модальне дієслово чи модальний прикметник або прислівник тощо) та інфінітива, або для вичерпних положень НД — реченнями з присудком (головним членом) у формі дієслова недоконаного виду в дійсному способі й у теперішньому часі без модального модифікатора (табл. 2). Для вичерпних положень НД теперішній час дієслова передає звичність, постійність та позачасовість дії, а спонукальність, не маючи свого матеріально-го носія, впливає з контексту.

Як зазначено в [6], інформаційні положення є описовими висловами. Їхнім змістом є судження, а формою — розповідні речення, пов'язані із судженням як форма зі змістом [22, с. 49]. Тому природно, що і формою викладу інформаційних положень (тверджень) також є розповідні речення, які в різних видах цих положень різняться вживанням / невживанням певних модальних модифікаторів. Так присудки (головні члени) констатувальних тверджень (описових, функційних, пояснювальних) їх не містять, а присудки тверджень про змогу і здатність містять відповідні модальні модифікатори (табл. 2).

Отже, мова НД не використовує таких засобів об'єктивної модальності, як умовний та наказовий способи, а також будь-яких засобів суб'єктивної модальності — вставних модальних слів, часток, інтонації, зміненого порядку слів тощо. Основним різновидом речення, застосовуваним для викладу текстів положень НД є речення з присудком (головним членом), що складається з модального модифікатора та інфінітива. Для вичерпних положень і констатувальних тверджень застосовують речення з присудком (головним членом) — дієсловом у дійсному способі без модального модифікатора. Головним членом речень, що передають констатувальні твердження, також можуть бути форми на **-но**, **-то** (табл. 2) Виключно для інструктивних положень уживають спонукальних речень з головним членом — інфінітивом. За потреби накласти умовну модальність на спонукальну та розповідну, для всіх видів положень НД використовують засоби формулювання умов.

Спільний аналіз лінгвістичних та логічних модальностей положень НД (останні викладено в поперед-

¹⁶Як зазначає Олександр Мельничук, «вживання інфінітива в ролі виразника спонукальної модальності фіксується в найдавніших пам'ятках різних слов'янських мов. <...> Спонукальне значення таких інфінітивних конструкцій розвинулось на ґрунті властивого їм здавна більш загального значення можливості, необхідності тощо. <...> Оформлення спонукальних речень за допомогою інфінітива продовжується і в пізніші періоди розвитку слов'янських мов» [27, с. 77].

ній статті [6]) дає змогу встановити чіткі й однозначні взаємозв'язки між ними, які сукупно характеризують кожний різновид цих положень. Результати аналізу подано в табл. 2.

Модальні модифікатори, наведені у [4, п. 5.1.9] та поширені в текстах НД, проаналізовано на однозначну семантичну відповідність модальностям положень НД, у яких їх ужито, що дало змогу певним чином уніфікувати вживання їх у текстах НД. Насамперед збережено слушні вимоги чинної версії [4, п. 5.1.9] — не вживати модальних модифікаторів *необхідно*, *необхідний* та *слід*. Перші два не відповідають вимогам однозначності, оскільки мають два значення — потреби та доконечності. Проти вживання цих слів в українських текстах активно виступали провідні українські мовознавці Олена Курило [32, с. 212] та Борис Антоненко-Давидович [33, с. 90]¹⁷. Так само недоцільно вживати модальний модифікатор *слід*, оскільки його можна розуміти і як синонім *треба* і як синонім *рекомендовано*, що не дасть змоги розрізнити нормативні та рекомендаційні положення. Проте в [4, п. 5.1.9] залишилась проблема з модальними модифікаторами *можна* і *могти*, що їх широко вживають у двох значеннях: 1) змоги і здатності; 2) дозволу (мати право) [34, с. 17]. Дослідження Світлани Бернадської показало, що модального прислівника *можна* так само, як і модального дієслова *могти*, уживають у конструкціях з інфінітивом доконаного чи недоконаного виду за тими самими правилами сполучання, а також, що «порівняльний аналіз функціонування модальних лексем *могти* і *можна* констатує зближення їхнього семантичного потенціалу, про що свідчить їхня синонімічність на рівні змістової організації речення та почасти взаємозамінність на рівні формальної структури» [34, с. 8, 11]. Для забезпечення однозначності викладу положень доцільно вживати їх у текстах НД лише в значенні *здатності* (*спроможності*, *можливості*). А в значенні дозволу залишити виключно однозначні модальні модифікатори *дозволено*, *вільно*, *мати право*. Відповідно не вживати заперечних модальних модифікаторів *не може*, *не можна* в значенні заборони. Так само проаналізовано й відібрано інші модальні модифікатори.

За результатами проведених досліджень розроблено український аналог додатка Н міжнародної директиви [1], який запропоновано долучити до проєк-

¹⁷«Дуже поширеним від недавнього словам *необхідний*, *необхідно*, *необхідність* надано в сучасній літературній мові такого широкого значіння, якого є відповідні російські слова „необходимый, необходимо, необходимость“» — писала Олена Курило [32, с. 212]. А Борис Антоненко-Давидович зазначав, що «прикметника *необхідний* і похідних — прислівника *необхідно* й іменника *необхідність* годі знайти в творах української класики, не чути їх і з уст народу. Це — штучні слова, „ковані“, як казали раніш», і запитував: «Чи є в цих словах якась потреба, чи бракує в українській мові відповідників до російських слів *необходимый*, *необходимо*, *необходимость*?» [33, с. 90]. Відповідь на це питання ми знаходимо у зазначених працях, де переконливо доведено, що в українській мові достатньо питомих слів *потрібний*, *потрібно*, *треба*, *потреба*, *доконечний*, *неминучий* тощо.

ту новорозроблюваної версії основоположного стандарту ДСТУ 1.5 як обов'язковий. Цей додаток містить запропоновані уніфіковані мовні форми, яких треба вживати, викладаючи ті чи ті положення НД, з при-

кладами їх уживання (табл. 3). Запровадження такого додатка забезпечить суттєве поліпшення якості (точності, однозначності) розроблюваних українських НД.

Таблиця 3. Уніфіковані мовні форми, яких треба вживати, викладаючи положення НД (із запропонованого обов'язкового додатка Д до проекту новорозроблюваної версії стандарту ДСТУ 1.5)

Різновид положення нормативного документа	Сутність положення	Мовні форми	Приклади
1 Беззастережна вимога	Припис користувачеві НД неодмінно дотримати певного критерію, щоб забезпечити відповідність нормативному документові	Слова <i>мати</i> (одн. чи мн. — <i>має, мають</i>), <i>мусити</i> (одн. чи мн. — <i>мусить, мусять</i>), <i>потрібно, треба, повинний</i> (мн. — <i>повинні</i>), сполучені з інфінітивами недоконаного чи доконаного виду ¹⁸ (<i>розроблювати // розробити, друкувати // роздрукувати, документувати // задокументувати, провадити // запровадити, контролювати // проконтролювати</i> тощо)	Організація <i>мусить розробити</i> задокументовану методику для визначання...; Побудова, виклад, форма та зміст <i>мають відповідати</i> ...; Слово «Приклад» («Приклади») <i>треба друкувати</i> світлим похилим шрифтом; Протоколи, розроблені для надання доказів ..., <i>потрібно контролювати</i> ; Якість знежирювання <i>треба перевіряти</i> згідно з...; Схема герметизації ... <i>повинна охоплювати</i> ...
		Звороти <i>має</i> (мн. — <i>мають</i>) <i>бути, мусить</i> (мн. — <i>мусять</i>) <i>бути, повинен</i> (мн. — <i>повинні</i>) <i>бути</i> , сполучені з дієприкметником або прикметником	Система простежуваності <i>має бути спроможна</i> ідентифікувати матеріали...; Рівень деталізації документації <i>має бути достатній</i> ...; Матеріали <i>повинні бути термостійкі</i> в інтервалі температур від...
2 Альтернативні вимоги	Припис користувачеві НД дотримувати одного з кількох можливих критеріїв, щоб забезпечити відповідність нормативному документові	Мовні форми — ті самі, що і для беззастережної вимоги. Разом з тим, положення формулюють як складносурядне речення або речення з однорідними членами, у якому відношення між частинами складносурядного речення або між однорідними частинами простого речення виражено сурядними розділовими сполучниками <i>чи, або</i> (в значенні <i>чи</i>) або словосполучою <i>одним</i> (-ією, -ою) з (<i>із</i>)	Цьому європейському стандарту треба не пізніше червня 2007 надати статус національного стандарту <i>або</i> опублікуванню ідентичного тексту, <i>або</i> підтвердженням; ... його треба переглянути <i>чи</i> перевидати; Інформацію... треба відображати <i>одним</i> з наведених способів... <i>Має</i> бути встановлений контрольний перелік <i>чи</i> еквівалентна процедура керування документами новий текст повинен бути ідентифікований у документі <i>або</i> у відповідних додатках

¹⁸Недоконаний вид передає тривання або багаторазовість, а доконаний — завершеність та одноразовість.

Різновид положення нормативного документа	Сутність положення	Мовні форми	Приклади
3 Додаткова вимога	Припис користувачеві НД дотримувати певного критерію лише за наявності умов (підстав) для цього	<p>Мовні форми — ті самі, що і для беззастережної вимоги. Разом з тим, положення формулюють як складнопідрядне речення, у якому підрядна частина вказує на умови, за яких треба виконувати вимогу, зазначену в головній частині речення, і ці відношення виражено:</p> <p>а) умовним підрядним сполучником <i>якщо</i></p> <p>б) умовним підрядним сполучником <i>якщо</i> зі сполучником-відповідником <i>то</i></p> <p>в) логічним прийменником <i>у разі</i></p> <p>г) часовим підрядним сполучником <i>перш ніж</i></p> <p>д) іншим сполучником, що поєднує підрядне речення умови</p>	<p></p> <p><i>Якщо</i> є потреба використовувати незастандартизовані методи, вони мають бути узгоджені...; <i>Якщо</i> балони зберігають не у приміщенні, а під навісом, знизу балони також треба захистити...; Організація повинна... запобігти потраплянню невідповідного продукту до харчового ланцюга, <i>якщо</i> не може гарантувати...;</p> <p><i>Якщо</i> виробник указує хімічний склад конденсату, <i>то</i> його треба перевірити...;</p> <p><i>У разі</i> виявлення газу ..., треба вжити заходів, щоб ...</p> <p><i>Перш ніж</i> використовувати розроблений метод, треба оцінити його придатність</p> <p>Там, де це можливо, змінений або новий текст повинен бути...</p>
4 Вичерпне положення	Вичерпний перелік способів, за допомогою яких користувач НД досягає відповідності його вимогам	Підметові речення із зазначенням суб'єкта дії та присудка у формі дієслова недоконаного виду в третій особі теперішнього часу або неозначено-особові речення з головним членом у формі дієслова недоконаного виду в третій особі множини теперішнього часу	<p><i>Розробник готує</i> першу редакцію проекту НД... Одночасно ... <i>він складає</i> пояснювальну записку...;</p> <p>... <i>орган оцінювання розробляє</i> план корегувальних дій і <i>контролює</i> їх виконання з боку виробника до приведення виробів у відповідність вимогам цього стандарту;</p> <p><i>Перекладач перевіряє</i> готовий переклад, перед його поданням <i>вносить</i> потрібні корективи...;</p> <p>Проектних показників <i>досягають</i> способом ізолювання поверхні вручну, автоматичним способом ізолювання, застосуванням матеріалів, компонентів і з'єднань, які витримують високі температури,...</p>

Різновид положення нормативного документа	Сутність положення	Мовні форми	Приклади
5 Інструктивне положення	Припис користувачеві НД виконати чітко визначену дію	Інфінітив доконаного виду (<i>вийняти, використати, випробувати, вибрати, ідентифікувати, задати, прикласти, приготувати, проаналізувати, розглянути, розрахувати, скласти, увімкнути</i> тощо)	... <i>увімкнути</i> розривальну машину і <i>прикласти</i> сталу осьову навантагу; <i>Скласти</i> протокол...; <i>Перевірити</i> відповідність положенням цього стандарту за умов дії електростатичних розрядів...
6 Заборонне положення	Припис користувачеві НД, що позбавляє його права вчиняти певні дії. Заборонні положення стосуються насамперед дій, що можуть спричинити небезпеку життю та здоров'ю людини, порушити інші права людини і громадянина, зашкодити тваринам, рослинам, довкіллю та природним ресурсам, загрожувати національній безпеці	Слова <i>заборонено, не дозволено, не вільно</i> , сполучені з інфінітивом недоконаного виду (<i>відтворювати, збільшувати, подавати, тиражувати, розповсюджувати</i> тощо) або з віддієслівним іменником недоконаного виду (<i>відтворювання, збільшування, подавання, тиражування, розповсюдження</i> тощо) за умови, що в реченні не зазначено суб'єкта дії або він є додатком у давальному відмінку	<i>Заборонено</i> будь-яке подальше збільшування об'єму за стандартних умов поки коректор виявляє порушення в роботі системи...; Працівникам <i>не дозволено (не вільно)</i> подавати струм на штирі штепсельного з'єднання доти...;
		Зворот <i>не має</i> (мн. — <i>не мають</i>) права, сполучений з інфінітивом недоконаного виду (<i>використовувати, проводити</i> тощо) за умови, що суб'єкта дії зазначено, і він є підметом у реченні	Аудитори <i>не мають права здійснювати</i> аудит своєї роботи
7 Дозвільне положення	Припис користувачеві НД, що надає йому право вчиняти певні дії чи не вчиняти їх, але не зобов'язує його це робити	Слова <i>дозволено, вільно</i> , сполучені з інфінітивом переважно недоконаного виду ((<i>не</i>) <i>застосовувати, (не) виконувати, (не) розміщувати</i> тощо) за умови, що в реченні не зазначено суб'єкта дії або він є додатком у давальному відмінку	<i>Дозволено (вільно)</i> застосовувати стандарти, зазначені у цьому пункті, для продукції, процесів та послуг, призначених...; Працівникам <i>дозволено (вільно)</i> не проводити випробовування за умови ...;
		Зворот <i>має право</i> , сполучений з інфінітивом переважно недоконаного виду ((<i>не</i>) <i>використовувати, (не) проводити</i> тощо) за умови, що суб'єкта дії зазначено, і він є підметом у реченні	За потреби <i>робоча комісія має право проводити</i> також контрольні вимірювання та випробовування установок ЕХЗ відповідно до...; За наявності протоколів попередніх випробувань ... <i>приймальна комісія має право не проводити</i> приймальні випробовування у повному обсязі...

Різновид положення нормативного документа	Сутність положення	Мовні форми	Приклади
8 Рекомендаційне положення	Без частки не — вказує користувачеві НД на одну з кількох можливостей, як на найпридатнішу, не зазначаючи чи не вилучаючи інших, або на якийсь спосіб дії, як на переважний, але не обов'язковий	Слова (<i>не</i>) <i>рекомендовано</i> , (<i>не</i>) <i>доцільно</i> , сполучені з інфінітивом недоконаного чи доконаного виду (<i>використовувати // використати, замінювати // замінити, застосовувати // застосувати, подавати // подати, оформлювати // оформити</i> тощо)	<i>Рекомендовано</i> на сторінках проекту стандарту <i>використовувати</i> береги такої ширини...; Лабораторіям <i>рекомендовано додавати</i> заяву...; ...доцільно «Зміну» оформлювати як таблицю; Випробовування на герметичність <i>доцільно здійснювати</i> на місцях усіх легкодоступних з'єднань...;
	З часткою не — вказує користувачеві НД, що якусь можливість чи спосіб дії не схвалюють, проте й не забороняють		... у «Вступі» <i>не доцільно</i> вміщувати відомості про...; Користувачам цього стандарту <i>не рекомендовано застосовувати</i> неавтоматизовані обчислювання ...
9 Твердження про змогу і здатність	Указує користувачеві НД на матеріальну чи фізичну можливість, зокрема зумовлену певними причинами	Слова <i>могти</i> (одн. чи мн. — <i>може, можуть</i>), <i>здатний</i> (мн. — <i>здатні</i>), <i>спроможний</i> (мн. — <i>спроможні</i>), сполучені з інфінітивом недоконаного чи доконаного виду (<i>бути, означувати // означати, призводити // призвести, спричиняти // спричинити</i> тощо)	Вид математичної функції..., яка <i>може бути</i> лінійна або нелінійна ...; ... підвищення температури <i>може спричинити</i> розклад термічно нестабільних компонентів; ... котли, <i>здатні використовувати</i> тільки газу групи Е другого сімейства
10 Констатувальне твердження (описове, функційне, пояснювальне)	Виклад (констатація) певних фактів	Дієслова у теперішньому, минулому та майбутньому часі, а для подій, що відбулися, форми на -но, -то . Примітка 1. Форми на -но, -то є безособовими і не можуть мати при собі діяча в орудному відмінку. Примітка 2. Форми на -но, -то самі по собі передають минулий час і не потребують допоміжного дієслова <i>було</i>	...ці роботи <i>виконує</i> Український науково-дослідний...; ...нумерування <i>наведено</i> в додатку Г

ВИСНОВКИ

1. Модальність як категорія філософії, логіки та мовознавства є не лише підґрунтям для класифікації положень НД, а й визначає уніфіковані мовні форми, яких треба вживати, викладаючи положення НД.

2. На відміну від загальноживаної мови, яка використовує широкий спектр засобів передавання різних типів модальності (граматичні, лексичні, інтонаційні тощо), у текстах українських НД не вживають дієслів у наказовому чи умовному способах, вставних модальних слів, часток тощо. З огляду на це основним лексичним засобом передавання різних модальних значень нормативних, рекомендаційних та інформа-

ційних положень є модальні модифікатори (модальні дієслова, прикметники, прислівники). Виняток складають констатувальні твердження, інструктивні та вичерпні положення, які не містять модальних модифікаторів, і тому їхню модальність передають іншими способами. Розповідність констатувальних тверджень передають лексично дієсловами в дійсному способі або формами на **-но, -то**. Спонукальність інструктивних положень передають синтаксично інфінітивними реченнями, а для вичерпних положень вона впливає з контексту.

3. Вимогу стислості, точності, недвозначності та логічної послідовності тексту НД можна виконати,

лише наклавши певні штучні обмеження на вживання багатозначних модальних дієслів, прикметників, прислівників у НД. Дороговказом у таких обмеженнях є підхід, запропонований у міжнародній директиві [1].

4. Щоб формалізувати виклад кожного різновиду положень НД засобами української мови, запропоновано додаток до проекту основоположного стандарту ДСТУ 1.5 як український аналог додатку Н міжнародної директиви [1]. Його запровадження дасть змогу

суттєво поліпшити якість (точність, однозначність) розроблюваних українських НД.

5. Наступним завданням є встановлення відповідності між уніфікованими англійськими мовними формами, наведеними в додатку Н [1], та запропонованими у цій статті уніфікованими українськими мовними формами, що істотно зменшить трудомісткість перекладання і значно поліпшить якість національних стандартів, гармонізованих з міжнародними та європейськими методом перекладання з англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

- Rules for the Structure and Drafting of International Standards : ISO/IEC Directives, Part 2:2011. — Sixth edition. — ISO/IEC, 2011 — 72 p. (Правила структуривання та складання міжнародних стандартів, шоста редакція, 2011). — Режим доступу : <http://isotc.iso.org/livelink/livelink?func=ll&objId=4230456&objAction=browse&sort=subtype>
- Guide — Standardization and Related Activities — General Vocabulary : ISO/IEC Guide 2:2004 (E/F/R) — ISO/IEC, Eighth edition 2004. — XIV, 60 p. (Настанова — Стандартизація та суміжні види діяльності — Загальний словник. Восьме видання). — Режим доступу : http://www.iso.org/iso/iso_iec_guide_2_2004.pdf
- Національна стандартизація. Стандартизація та суміжні види діяльності. Терміни та визначення основних понять : ДСТУ 1.1:2001 // Національна стандартизація. — К. : Держспоживстандарт України, 2003. — С. 21—62. — (Національний стандарт України).
- Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів (ISO/IEC Directives, Part 2, 2001, NEQ) : ДСТУ 1.5:2003 // Національна стандартизація. — К. : Держспоживстандарт України, 2003. — С. 83—142. — (Національний стандарт України).
- Гінзбург М. Щодо згармонізованості термінології, пов'язаної з формуванням, фіксуванням, зберіганням та передаванням фахових знань / М. Гінзбург, С. Коваленко // Стандартизація, сертифікація, якість, 2014. — № 5. — С. 3—10.
- Гінзбург М. Про класифікацію положень українських нормативних документів з погляду модальної логіки / М. Гінзбург, С. Коваленко // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2014. — № 6. — С. 3—13.
- Ющук І. П. Українська мова / І. П. Ющук. — К. : Либідь, 2003. — 640 с.
- Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция : Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. — М. : Сов. Энциклопедия, 1983. — 840 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
- Тофтул М. Г. Логіка : підручник / М. Г. Тофтул. — 2-ге вид., допов. — К. : ВЦ «Академія», 2006. — 400 с. — (Серія «Альма-матер»).
- Горский Д. П. Краткий словарь по логике / Д. П. Горский, А. А. Ивин, А. Л. Никифоров. — М. : Просвещение, 1991. — 208 с.
- Цалін С.Д. Логічний словник-довідник / С. Д. Цалін. — 4-те вид. випр. і доп. — Харків : Факт, 2006. — 384 с.
- Большая Советская Энциклопедия: в 30-ти т. — М. : Сов. энциклопедия, 1969—1975. — 30 т.
- Гінзбург М. Д. Засоби формування, фіксування, зберігання та передавання фахових знань / Михайло Гінзбург // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. — 2012. — № 1 Sp. — Режим доступу : <http://www.es.rae.ru/mino/157-699>
- Українська мова. Енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та інші. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : Укр. енцикл., 2004. — 824 с.
- Мещанинов И. И. Члены предложения и части речи / акад. И. И. Мещанинов ; АН СССР. — Москва-Ленинград : Изд-во АН СССР, 1945. — 322 с.
- Мустайоки Арто. Понятие аспектуальности в новом свете / Арто Мустайоки // II Международный конгресс исследователей русского языка. «Русский язык: исторические судьбы и современность». Москва, 18.03.2004. — Режим доступу: www.helsinki.fi/~mustajok/pdf/ponjatje_aspektualnosti.pdf
- Виноградов В. В. О категории модальности и модальных словах в русском языке / В. В. Виноградов // Исследования по русской грамматике: избранные труды. — М., 1975. — С. 53—87. — Режим доступу : <http://books.e-heritage.ru/book/10077373>
- Сучасна українська мова : Підручник / За ред. О. Д. Пономарева. — 4-те вид. — К. : Либідь, 2008. — 488 с.
- Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. — К. : Вища шк., 1985. — 360 с.
- Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2011. — 844 с.
- Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : Підручник / К. Ф. Шульжук. — 2-ге вид., допов. — К. : ВЦ «Академія», 2010. — 408 с. — (Серія «Альма-матер»).
- Мала філологічна енциклопедія / Уклали: О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. — К.: Довіра, 2007. — 478 с.
- Рогожа В. Г. Засоби вираження вольової модальності в текстах кодексів України : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 — «Українська мова» / Рогожа Валентина Григорівна ; Ін-т української мови НАН України. — К., 2005. — 21 с.
- Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов / Жеребило Татьяна Васильевна. — Изд. 5-е, испр. и доп. — Назрань: ООО «Пилигрим», 2010. — 486 с.

26. Русская грамматика. Т. 2 : Синтаксис / Н. Ю. Шведова (гл. ред.). — М. : Наука, 1980. — 712 с.
27. Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення / О. С. Мельничук ; АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. — К. : Наукова думка, 1966. — 324 с.
28. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / За заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. — К. : Наук. думка, 1972. — 516 с.
29. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис / А. П. Загнітко. — Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. — 992 с.
30. Ермоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика і культура мови) / Світлана Ермоленко. — К. : Довіра, 1999. — 431 с.
31. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. — 2-е изд. стереотип. — М. : Советская энциклопедия, 1969. — 608 с. — Режим доступу: http://www.classes.ru/grammar/174.Akhmanova/source/worddocuments/_51.htm
32. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / Олена Курило. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. — 303 с. — (передрук видання 1925 р.)
33. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо / Борис Антоненко-Давидович. — К. : Вид. дім «КМ Academia», 1994. — 254 с.
34. Бернацька С. М. Модальне значення можливості/необхідності в сучасній українській мові / Бернацька Світлана Михайлівна : Автореферат дис. ... канд. філ. наук: спец. 10.02.01 — «Українська мова» / Національний авіаційний університет. — К., 2011. — 22 с. ■

Щодо деяких засадничих понять міжнародної та європейської стандартизації

ЯКА ВІДМІННІСТЬ МІЖ ПОНЯТТЯМИ *ОРГАН* ТА *ОРГАНІЗАЦІЯ* У СФЕРІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ?

У міжнародній настанові [1, п. 4.1] **орган** (англ. body) визначено як відповідальну за стандарти (регламенти) юридичну чи адміністративну одиницю, яка має певні завдання та структуру, і зазначено, що прикладами органів є **організації**, органи влади, підприємства, компанії та установи. Отже, поняття **орган** — є родовим, а поняття **організація** — видовим.

Згідно з [1, п. 4.2] **організація** (англ. organization) — це орган, який базується **на членстві** інших органів або окремих осіб та має визнаний статут і власне керівництво. Ключовим словом у цьому визначенні є членство, тобто добровільна участь незалежних органів та осіб.

У [2, ст. 8] подано 5 різновидів суб'єктів стандартизації. Перші два — це органи влади. **Технічний комітет стандартизації** (як «форма співробітництва заінтересованих юридичних та фізичних осіб...» [2, ст. 15]) є **організацією**, а «підприємства, установи та організації, що здійснюють стандартизацію» [2, ст. 8], є **органами**, але не є **організаціями** (за винятком асоціацій та добровільних об'єднань). Зауважимо, що в тріаді *підприємства, установи та організації* терміна **організація** вжито в іншому значенні [3, п. 3.3.1]: **організація** (англ. organization) — це «група людей з певним розподілом відповідальності, повноважень і взаємовідносин, а також різноманітні засоби». Прикладами організації є «компанія, корпорація, фірма, підприємство, установа, добровільна організація, індивідуальний тор-

говець, асоціація чи їхні підрозділи або комбінації». У примітці зазначено, що «це визначення чинне лише стосовно стандартів на системи управління якістю. Термін “організація” має інше визначення в ISO/IEC Guide 2», наведене вище.

Тріада *підприємства, установи та організації* широко вживана в українському законодавстві. У [4] показано, що загальною юридичне поняття **організація** є загальнішим, ніж два інші, а визначення [3, п. 3.3.1] передає його сутність. Тоді як **підприємство** і **установа** — це різновиди організації, які належать до господарського і цивільного права відповідно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Guide — Standardization and related activities — General vocabulary : ISO/IEC Guide 2:2004 (E/F/R) — ISO/IEC, Eighth edition 2004. — XIV, 60 p. (Настанова — Стандартизація та суміжні види діяльності — Загальний словник. Восьме видання). — Режим доступу : http://www.iso.org/iso/iec_guide_2_2004.pdf
2. Закон України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 № 1315-VII. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
3. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів (ISO 9001:2005, IDT) : ДСТУ ISO 9000:2007. — К. : Держспоживстандарт України, 2008. — V, 29 с. — (Національний стандарт України).
4. Гінзбург М. Термінологічні поради. Запитання: Що таке підприємство, установа, організація, заклад, орган? / М. Гінзбург // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2006. — № 2. — С. 33—36. ■

М. Д. Гінзбург, доктор технічних наук, начальник відділу, Інститут транспорту газу, м. Харків